

عوامل فردی کاهش فرزند آوری در خانواده های ایرانی

مطهره محمدی یگانه

حوزه علمیه فاطمیه کرمان

چکیده

فرزند خواهی و فرزند آوری خواسته ذاتی انسان ها است. روایات اسلامی اصل و مبنا تشکیل خانواده را فرزندآوری عنوان کرده اند . متأسفانه امروزه فرزند آوری تبدیل به پدیده شده که خانواده ها در انتخاب آن دچار تردید هستند و در حال حاضر شاهد عدم تمایل افراد جامعه به داشتن بیش از یک یا دو فرزند هستیم. در این معضل عوامل فردی نقش به سزایی دارد. از این رو ضروری است عامل فردی در کاهش فرزندآوری در خانواده های ایرانی بررسی شود. مقاله حاضر به عنوان عوامل فردی در کاهش فرزندآوری در خانواده های ایرانی به تبیین عوامل درونی و بیرونی کاهش فرزندآوری در خانواده های ایرانی به شیوه توصیفی - تحلیلی و با روش کتابخانه ای به رشته تحریر درآمده است. مهمترین دستاوردها عوامل درونی شامل فردگرایی، رفاه طلبی و عوامل بیرونی شامل تمایل افراد به اشتغال در خارج از منزل، افزایش سن ازدواج، تمایل افراد به تحصیل میتوان اشاره کرد.

کلید واژه ها: ایرانی، خانواده، فرزند، فرزندآوری،

مقدمه

رفتارشناسی خانواده های ایرانی، نشان می دهد که تغییرات اساسی نسبت به فرزندآوری در نگرش خانواده ها به وجود آمده است. متأسفانه شعار فرزند کمتر، زندگی بهتر در دو دهه اخیر، وضعیت اقتصادی و اجتماعی جامعه امروز و تمایل به فرزندآوری را در خانواده ها تحت الشعاع خود قرار داده است.

در این میان تأثیر عوامل فردی هم در کاهش جمعیت چشمگیر است. این در حالی است که طبق آیات و روایات فرزند زینت زندگی، مایه ی روشنی چشم و... قلمداد شده است. حال این سوال پیش می آید که عوامل فردی در کاهش فرزندآوری در خانواده های ایرانی چیست؟

از مهمترین عوامل موفقیت یک کشور در قرن های اخیر زمین و سرمایه بوده است. اما با پیشرفت علم و تکنولوژی و معادلات جهانی، نیروی انسانی عامل مهمی برای موفقیت کشور و جایگزین سرمایه و زمین شد. از نظر سیاسی و نظامی کشوری قدرتمند است که جمعیت بیشتر و جوان تری داشته باشد، تا قادر به حفظ امنیت خود نیز باشد. تحولات جمعیتی از عوامل تأثیرگذار در برنامه های یک کشور و روند فعالیت های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی هر کشوری است که لازم است به صورت جدی به آنها توجه شود. با اندکی تأمل در می یابیم که در دهه های اخیر رشد جمعیت ایران روند نزولی داشته است و اگر به همین طریق پیش برود وضعیت کشور وارد مرحله بحرانی خواهد شد.

در مسئله کاهش جمعیت عوامل فردی نقش به سزایی دارد. از این رو لازم است تا تحقیقاتی در حوزه خانواده انجام شود تا به تغییراتی که منجر به تغییر سبک زندگی خانواده ها و سوق افراد به سمت عدم تمایل به فرزندآوری و کاهش رشد جمعیت شده بررسی صورت گیرد.

سابقه زاد و ولد به ابتدای خلقت انسان برمی گردد و از این رو سابقه طولانی به قدمت خود انسان دارد. پژوهش ها و پژوهشگرانی که به این موضوع پرداخته اند عبارت است از: مقاله تأثیر سبک زندگی امروزی زنان بر میزان فرزندآوری، مطالعه موردی شهر قزوین اثر فریبا پرونیان و همکاران که در آن به تبیین سبک زندگی امروزی زنان پرداخته و تأثیر آن را در میزان فرزندآوری آنها بررسی کرده است.

مقاله نقش عوامل فردی در تصمیم‌گیری اولین فرزندآوری اثر ملیحه عامریان و همکاران که در آن به تبیین نقش عوامل فردی در تصمیم‌گیری اولین فرزندآوری زنان شهر شاهرود پرداخته است و همچنین مقاله چگونگی تأثیرگذاری تحصیلات زنان و تأخیر در فرزندآوری نتایج یک مطالعه کیفی در بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران اثر حبیبه بی‌بی رازقی نصرآباد که در آن به چگونگی تأثیرات زمان فرزندآوری زنان ایرانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد پرداخته است.

در منابع مذکور به عوامل فردی در کاهش فرزندآوری در خانواده‌های ایرانی اشاره نشده است ولی در این مقاله به صورت مفصل و منسجم عوامل فردی در کاهش فرزندپروری در خانواده‌های ایرانی را بررسی می‌کنیم.

تحقیق حاضر با شیوه توصیفی - تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌های با هدف تبیین عوامل فردی در کاهش فرزندآوری در خانواده‌های ایرانی در سه محور 1- مفهوم‌شناسی 2- عوامل درونی در کاهش فرزندآوری در خانواده‌های ایرانی 3- عوامل بیرونی در کاهش فرزندآوری در خانواده‌های ایرانی به رشته تحریر درآمده است و به سوالات زیر پاسخ می‌دهد:

سوال اصلی:

1- عوامل فردی در کاهش فرزندآوری در خانواده ایرانی چیست؟

سوالات فرعی:

1- عوامل درونی در کاهش فرزندآوری در خانواده‌های ایرانی چیست؟

2- عوامل بیرونی در کاهش فرزندآوری در خانواده‌های ایرانی چیست؟

مفهوم شناسی فرزند

1- فرزند

فرزند در لغت: به معنای ولد، نسل، پسر و دختر هر دو را گویند (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۶، ص ۳۰۵) و همچنین به معنای بچه آدم، پسر یا دختر (معین، ۱۳۸۸، ج ۴، ص ۴۰۲) و در فرهنگ عمید به معنای پسر یا دختر هر مرد یا زنی نسبت به خود او، بچه. (عمید، ص ۵۱۰)

فرزند و طفل از جمله واژگانی هستند که در کتاب‌های لغت فارسی و عربی دارای چند معنی هستند در فرهنگ لغت عربی طفل به معنای بچه است. (قریشی، ۱۳۶۴، ج ۴، ص ۲۲۹) الطفل الوالد الصغیر فرزند کوچک. (مصطفوی، ۱۴۱۶ق، ج ۷، ص ۱۰۸)

فرزند در اصطلاح: الصغیر من الاولاد، للناس و البقر و الظباء و نحوها به فرزند کوچک برای چه برای انسان، گاو، آهو و مانند آن باشد طفل می‌گویند. (فراهیدی، ۱۴۲۳ق، ج ۷، ص ۴۲۸) الصغیر من الاولاد، للناس و الدواب، فرزند کوچک انسان و چهار پا. (از هری، ۱۴۰۹ق، ج ۱۳، ص ۲۳۵)

2- فرزندآوری

فرزند آوری به معنای زاد و ولد و افزایش اولاد و نسل است. (عمید، ص ۷۰۹) در فرهنگ فارسی فرزندآوری معادل زاد و ولد است.

معنای اصطلاحی زاد و ولد، در مطالعات و پژوهشهای جمعیت‌شناسی به زاده شدن نوزاد و ولادت‌هایی اطلاق می‌شود که در یک گروه اجتماعی ملی یک سال اتفاق می‌افتد. (شادمند محمدی، ۱۳۹۹، ص ۲۴)

خانواده

معنای لغوی: اهل خانه، اهل بیت، مجموعه افراد دارای پیوند سببی و نسبی که در زیر یک سقف زندگی می کنند. (دهخدا، 1377، ج ۹، ص ۴۳۱)

معنای اصطلاحی: نهادی است که بر پایه ازدواج مرد و زن شکل می گیرد و با تولید مثل، توسعه می یابد. (محمدی ری شهری، ص ۱۱)

عوامل فردی در کاهش فرزندآوری در خانواده های ایرانی

خانواده به عنوان سنگ بنای جامعه در امر تکثیر جمعیت فرزندآوری جایگاه ویژه و خاصی دارد و به فرزندآوری از نگاه دینی ممدوح و پسندیده است قرآن کریم تعبیر و توصیفات بسیار ستوده برای فرزندآوری و فرزندان بیان کرده است.

خداوند در قرآن کریم می فرماید: «لَمَالِ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا؛ اموال و اولاد، زرق و برق زندگی دنیاست. از آن طرف، کارهای خوب ماندنی از نظر خدا ثواب ارزشمندتری دارد و امیدبخشی بیشتری». (کهف، آیه ۴۶)

در این آیه مال و ثروت و نیروی انسانی در حسن حیات دنیا حساب میشوند. داشتن فرزند در کنار اموال از مهمترین سرمایه و زندگی دنیایی به حساب آورده شدند

در آیه دیگر خداوند می فرماید: «وَيُمَدِّدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا؛ و اموال را زیاد کنید و باغ های سرسبز و نه های پر آب در اختیارتان بگذارد.» (نوح، آیه

(۱۲)

مسئولیت‌هایی نظیر ازدواج و فرزندآوری را پذیرا باشند. نبود شغل و درآمد به طور قابل توجهی فرآیندهای جمعیتی نظیر ازدواج و باروری را تحت تاثیر قرار می‌دهد. (صادقی، گوهری، 1396، همان، ص ۱۴۲)

بنابراین رفتارهای زنان در زمینه‌ی باروری و گرایش به فرزندآوری که کمتر تحت تاثیر فقدان درآمد کافی و ناامیدی ناامنی شغلی عمل می‌کند. یعنی لازمه تامین خرج و مخارج و فرزند داشتن درآمد و احساس امنیت شغلی است و در صورتی که در جامعه این عوامل تامین نشود نمی‌توان انتظار داشت افراد جامعه فرزنددی به دنیا بیاورد.

زیرا افراد احساس خواهید کرد که اگر فرزنددی به دنیا بیاورند با شرایط نابسامان اقتصادی حاکم بر جامعه آینده خوبی نخواهد داشت و همچنین زندگی برخورد والدین و مربیان دیگر فرزندان نیز سخت‌تر می‌شود. (ترابی، شیدایی، 1398 ص ۵۰)

نتیجه گیری

مقاله حاضر با عنوان عوامل فردی در کاهش فرزندآوری در خانواده ایرانی به رشته تحریر در آمده است. خانواده یکی از اصلی‌ترین نهادهای اجتماعی است و اولین هسته ی زندگی اجتماعی بشر از خانواده آغاز می گردد. که با تشکیل این واحد اجتماعی انجام یکی از وظایف مهم خانواده یعنی فرزندآوری آغاز می‌شود. یکی از دلایل ضرورت باروری و فرزندآوری حفظ نسل و بقای انسان است. جدا از میل به داشتن فرزند برای بقای نسل، حب به فرزند و والدین شدن نیز یکی از دلایلی است که افراد را به سمت تشکیل خانواده سوق می دهد. از این رو با توجه به تغییر سبک زندگی خانواده‌ها، زوجین تمایل به فرزند آوری ندارد و ادامه بقای جامعه و پویایی آن با مشکلات جدی روبرو خواهد شد. ۱-عوامل درونی در کاهش فرزندآوری در خانواده ایرانی ؛ فردگرایی: منظور از فردگرایی این است که افراد به جای اولویت دادن به

ارزش های خانوادگی و جمعی ارزشهای فردی اولویت می‌دهند زنان به جای به دنیا آوردن فرزند به نیازهای شخصی خود می‌پردازند. رفاه طلبی: افکار انسانها را به سوی آزادی بی قید و شرط سوق داده . فرزند از دیدگاه آنان مانع رفاه و آزادی است . چنین طرز تفکری باعث کاهش فرزند خواهی در افراد خواهد شد . ۲- عوامل بیرونی در کاهش فرزندآوری در خانواده‌های ایرانی؛ اشتغال زنان: زنان بر حسب شغلی که دارند امکان باردار شدن ندارند چون ممکن است نتواند به درستی ایفای نقش کند و بالا رفتن موقعیت های اقتصادی و تمایل برای پیشرفت آنها را وادار می‌کند. سن ازدواج: با افزایش سن ازدواج زنان سن فرزند آوری نیز افزایش می‌یابد و سن بالای زنان در هنگام بارداری نه تنها احتمال بارداری را کاهش می‌دهد بلکه احتمال بروز مشکلات مادرزادی در فرزند را افزایش می‌دهد. تمایل زنان به تحصیل: داشتن فرزند در حین تحصیل شرایط سخت تری را ایجاد می‌کند. استرس و اضطراب ناتوانی برای برنامه‌ریزی مناسب درسی و ناتوانی برای ایفای مناسب هر دو نقش مادری و دانشجویی، از مشکلاتی است که مانع فرزند آوری می‌شود. ناامنی شغلی: لازمه تامین مخارج فرزندان داشتن درآمد و احساس امنیت شغلی است در صورتی که تامین نشود نمی‌توان انتظار داشت افراد فرزند به دنیا بیاورند. با توجه به شرایط جمعیت کشور و معاونت عواملی که بیان شد ضروری است که برای حل مسئله کاهش فرزندآوری برنامه‌ریزی صورت گیرد تا این مسئله تبدیل بحران نگردد.

فهرست منابع

قرآن

۱. ازهری، محمد بن احمد، تاثیر لغت، هومن شریعت، چاپ دوم، ۱۴۰۹ هجری قمری
۲. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، تحلیل عبدالرحیم ربانی شیرازی، تهران، مکتب اسلامی، ۱۴۱۳ قمری
۳. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ فارسی دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، روزنه، چاپ دوم، ۱۳۷۷ ش
۴. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، مترجم سید غلامرضا خسروی حسینی، تهران: مرتضوی، چاپ چهارم، ۱۳۸۸ ش
۵. صدوق، محمد بن علی، الخصال، قم، جامعه مدرسین قم، ۱۳۶۳ هجری قمری
۶. طباطبایی، محمدحسین، تفسیر المیزان، ناصر مکارم شیرازی، قم، بنیاد علمی و فرهنگی علامه طباطبایی، چاپ هفتم، ۱۳۶۷ ش
۷. علامه مجلسی محمدباقر بحارالانوار بیروت مؤسسه الوفا ۱۴۰۳ قمری
۸. عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، انتشارات امیرکبیر، چاپ بیست و دوم
۹. فراهیدی، خلیل بن محمد، کتاب العین، بیروت، نشریه، چاپ اول، ۱۴۲۳ هجری قمری
۱۰. قریشی بنایی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهارم، ۱۳۶۴ ش
۱۱. محمدی ری شهری، محمد، تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث، مترجم حمیدرضا شیخی، قم، دارالحدیث
۱۲. مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، وزارت ارشاد، ۱۴۱۶ قمری
۱۳. معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۸ ش

مقاله

۱. بی بی رازقی نصرآباد، حبیبه، "چگونگی تاثیرگذاری تاثیرات زنان بر تغییر فرزندآوری"، فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، شماره ۲۳، سال ۹۹

۲. پروینیان، فریبا، رستمعلی زاده، ولی الله، حبیبی، رضا، "تاثیر سبک زندگی امروزی زنان بر میزان فرزندآوری مطالعه موردی شهر قزوین"، فصلنامه علمی پژوهشی زنان و جامعه، شماره ۴ زمستان ۱۳۹۷
۳. ترابی، فاطمه، شیدایی، رضا، "بررسی عوامل موثر بر گرایش زنان ۱۵ تا ۴۹ ساله ساکن شهر تهران به فرزندآوری کمتر"، فصلنامه مطالعات زن و خانواده، شماره ۲، پاییز ۱۳۹۸
۴. شادمند، سمانه، محمدی، اصغر، "بررسی کارگر زنان با رویکرد جمعیتی ازدواج، زاد و ولد طلاق"، چهارمین همایش بین‌المللی زبان و ادبیات فارسی، سال ۱۳۹۹
۵. شیخ الاسلامی، راضیه، رضویه، اصغر، "پیش‌بینی خلاقیت دانشجویان دانشگاه شیراز با ترجمه متغیر انگیزش بیرونی، انگیزش درونی و جنسیت"، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، شماره چهارم، زمستان ۱۳۸۴
۶. صادقی، رسول، شکفته گوهری، محمد، "مطالعات پیامدهای بیکاری برخی در ازدواج جوانان در شهر تهران"، فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۳۰، بهار ۱۳۹۶
۷. طاهری پناه، ربابه، و دیگران، "بررسی اثر افزایش سن زن در نتایج تزریق اسپرم به داخل اووسیت (ICSI) در مقایسه با IVF باروری و ناباروری"، شماره 1، زمستان ۱۳۷۸
۸. عامریان، ملیحه، همکاران، "نقش عوامل فردی در تصمیم‌گیری اولین فرزند آوری"، شماره ۲ فروردین - اردیبهشت ۱۳۹۵
۹. عطارد، فاطمه، "اشتغال زنان پیامدها و راهکارها"، فصلنامه بانوان شیعه، شماره ۸، تابستان ۱۳۸۵
۱۰. کنعانی، محمد امین، بخشی، سعادت، "گسترش فرد گرایی به مسئله کم فرزندآوری مطالعه در شهر رشت"، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، شماره ۱۸، پاییز - زمستان ۱۳۹۳
۱۱. محمودیان، حسین، "سن ازدواج در حال افزایش؛ بررسی عوامل پشتیبان"، نامه علوم اجتماعی شماره ۲۴، زمستان ۱۳۸۳

۱۲. میرزایی، محمد، شمس قهرخی، مهری، اهمیت ویژگی های شغلی زنان و احتمال باروری طی دوره پس از سال ۱۳۹۳ تا ۱۳۸۹، نامه انجمن های جمعیت شناسی ایران، ۱۳۹۳

۱۳. مشفق، محمود، مرادی ثانی، قدرت، حسین خانی، سحر، "تحلیلی بر رابطه اشتغال و تمایل به فرزندآوری در بین زنان شاغل در آستانه ازدواج در سطح استان های کشور"، فصلنامه جمعیت، شماره ۹۵ و ۹۶، تابستان ۱۳۹۵

۱۴. دلیری، حسن، "تاثیر نا اطمینانی شغلی بر تمایل به فرزندآوری در استان های ایران"، فصلنامه پژوهش های اقتصادی رشد و توسعه پایدار، شماره ۱۴، زمستان ۱۳۹۷¹

1

2